

Fale demokratyzacji

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Linia chronologiczna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Czy historia lubi się powtarzać? Czy rzeczywiście zatacza koło? Czy możemy się z niej czegoś nauczyć? W swoim przemówieniu w Izbie Gmin premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill powiedział:

“Wiele systemów rządów zostało wypróbowanych i wiele będzie wypróbowanych w tym świecie grzechu i niedoli. Nikt nie udaje, że demokracja jest doskonała lub wszechwiedząca. W rzeczywistości stwierdzić trzeba, że demokracja jest najgorszą formą rządu, jeśli nie liczyć wszystkich innych form, których próbowano od czasu do czasu.

Czy demokracja została nam dana raz na zawsze? Czy ludzkość będzie jeszcze próbowała znaleźć inne rozwiązania? Jakie przyniesie to rezultaty?

Twoje cele

- Określisz wybrane współczesne wskaźniki demokratyzacji państw.
- Scharakteryzujesz trzy fale demokratyzacji według Samuela Huntingtona.

- Przeanalizujesz czynniki wpływające na umacnianie się demokracji.

Przeczytaj

Trzy fale demokratyzacji?

Ostatnie dwa stulecia w historii rozwoju społeczeństw przyniosły stopniowe upowszechnianie się ustroju demokratycznego.

Amerykański politolog Samuel Huntington przedstawił w swojej książce *Trzecia fala demokratyzacji* teorię, która wyjaśnia rosnącą liczbę państw demokratycznych. Jego zdaniem ludzkość doświadczyła trzech fal napływowych demokracji i dwóch fal odpływowych, a każda fala odpływowa była słabsza niż napływowa. Dzięki temu liczba państw demokratycznych na świecie stale się zwiększała.

Koncepcja trzech fal demokratyzacji Samuela Huntingtona jest najbardziej znaną wśród teorii zajmujących się historią rozwoju tego ustroju politycznego, jednak nie wszyscy naukowcy zgadzają się co do liczby fal i ich przebiegu. Przykładowo Seva Gunitsky z Uniwersytetu w Toronto wyróżnia ich aż trzynaście, uwzględniając również współczesne wydarzenia, m.in. [kolorowe rewolucje](#) z początku XXI w. na Bałkanach i w byłych państwach Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich oraz wydarzenia [Arabskiej Wiosny](#).

Wskaźnik demokratyzacji

Od 2006 r. brytyjski tygodnik „The Economist” przygotowuje ranking krajów, w którym określa poziom wolności, jakim cieszą się ich obywatele. Oceniając demokrację państwa, gazeta stosuje następujące kryteria:

- [pluralizm](#) i proces wyborczy,
- funkcjonowanie administracji publicznej,
- [partycypacja](#) i [kultura polityczna](#),
- [swobody obywatelskie](#).

Na tej podstawie państwa dzielone są na demokracje pełne, wadliwe, systemy hybrydowe i autorytarne. Dzięki rankingowi można obserwować stan demokracji na świecie.

Wskaźnik demokracji opiera się na 60 wskaźnikach pogrupowanych w pięciu różnych kategoriach: proces wyborczy i pluralizm, swobody obywatelskie, funkcjonowanie administracji publicznej, partycypacja polityczna oraz kultura polityczna. Kraje z przedziału 8–10 to pełne demokracje; z przedziału 6–7,99 to wadliwe demokracje; z przedziału 4–5,99 to systemy hybrydowe; z przedziału 0–3,99 to systemy autorytarne (oprac. na podst.: „The Economist”).

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Innym interesującym badaniem stanu demokracji na świecie jest raport przygotowywany przez organizację Freedom House. Uwzględnia on przede wszystkim stopień respektowania przez państwa praw politycznych i wolności obywatelskich. Raport sporządzany jest corocznie od 1972 r.

Wolność na świecie w 2018 r. – poszczególnym krajom przyznano punkty od 0 do 100, gdzie 100 oznacza najwyższy poziom wolności (oprac. na podst. raportu freedomhouse.org).

Słownik

Izba Gmin

niższa izba brytyjskiego parlamentu

kolorowe rewolucje

termin ukuty przez media na określenie różnorodnych ruchów społecznego sprzeciwu wobec niedemokratycznych rządów charakteryzujących się stosowaniem pokojowych metod protestu

Arabska Wiosna

protesty i konflikty zbrojne w krajach arabskich w latach 2010–2012, będące wyrazem niezadowolenia społeczeństw z autorytarnych rządów tych państw

pluralizm polityczny

dopuszczenie możliwości funkcjonowania różnorodnych partii politycznych

partycypacja

zaangażowanie obywateli w życie społeczno-polityczne

kultura polityczna

ogół postaw, wartości i wzorów zachowań dotyczących wzajemnych stosunków władzy i obywateli

swobody obywatelskie

prawnie uregulowane zobowiązanie władzy państwowej do nieingerowania w określone sfery życia osobistego i publicznego obywateli

państwa centralne

sojusz Cesarstwa Niemieckiego, monarchii austro-węgierskiej, carstwa bułgarskiego oraz imperium osmańskiego z czasów I wojny światowej

Duce

(z wł. wódz); tytuł, jaki przyjął Benito Mussolini, przywódca włoskich faszystów

kryzys gabinetowy

sytuacja, w której rząd zagrożony jest dymisją (lub sam grozi własną dymisją) przed upływem kadencji parlamentu wskutek konfliktu politycznego (często związany z wnioskiem o wotum nieufności wobec rządu)

sanacja

potoczne określenie obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939

hossa

długotrwały trend wzrostu wartości akcji na giełdzie papierów wartościowych

bańka inwestycyjna

samonapędzający się proces nieuzasadnionego wzrostu cen dóbr na rynku

zamach stanu

niezgodne z konstytucją przejęcie władzy politycznej w państwie przez osoby należące do elit politycznych, często z użyciem siły

junta wojskowa

(z hiszp. związek, rada); system sprawowania władzy państwowej, w którym zawodowi wojskowi łączą funkcje dowódcze z najważniejszymi funkcjami w aparacie państwowym

Linia chronologiczna

Polecenie 1

Przeanalizuj oś czasu, na której przedstawiono przyptywowe i odpływowe fale demokratyzacji według Samuela Huntingtona. Korzystając z dostępnych źródeł informacji i własnej wiedzy historycznej, ułóż listę czynników, które przyczyniają się do upowszechniania demokracji na świecie, oraz tych, które osłabiają ten ustrój.

Lista czynników, które przyczyniają się do upowszechniania demokracji na świecie

Lista czynników, które osłabiają demokrację na świecie

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Wśród poniższych czynników wskaż te, które pozytywnie wpływają na demokrację i demokratyzację.

☐ nierównomierny podział bogactwa i/lub dochodów w społeczeństwie

☐ wysoki poziom edukacji w społeczeństwie

☐ silna klasa średnia

☐ wysoki ogólny poziom bogactwa ekonomicznego

☐ gospodarka centralnie planowana

Przeanalizuj cytaty z książki Samuela Huntingtona *Trzecia fala demokratyzacji* i wykonaj zadanie.

((Samuel Huntington

Trzecia fala demokratyzacji

Możliwa jest sytuacja, że społeczeństwo wybiera swoich przywódców politycznych metodami demokratycznymi, lecz nie mają oni prawdziwej władzy. Mogą stanowić po prostu parawan lub marionetki w rękach innych grup. W stopniu, w jakim najsilniejsi decydenci zbiorowości nie są wybierani w drodze wyborów, system polityczny pozostaje niedemokratyczny. (...) W demokracjach pochodzący z wyborów decydenci nie dysponują władzą totalną. Dzielią się swoją władzą z innymi grupami społecznymi. Gdyby jednak doszło do sytuacji, w której ci pochodzący z wyborów decydenci staliby się jedynie przysłoną dla sprawującej o wiele większą władzę niedemokratycznie wybranej grupy, to taki system polityczny oczywiście nie byłby demokratyczny.

/Źródło: Samuel Huntington, *Trzecia fala demokratyzacji*, Warszawa 2009, s. 20./

Zdecyduj, czy poniższe stwierdzenia są prawdziwe, czy fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Zdaniem Huntingtona wybór przywódców politycznych w drodze wyborów nie gwarantuje demokratyzmu systemu politycznego.	☐	☐
Autor tekstu twierdzi, że przywódcy polityczni pochodzący z wyborów nie mają prawdziwej władzy.	☐	☐
Huntington uważa, że demokratycznie wybrani przywódcy polityczni powinni dysponować władzą totalną.	☐	☐

Zapoznaj się z danymi statystycznymi i wykonaj zadanie.

Na podstawie wyników badań przedstawionych w komunikacie CBOS wskaż, jak zmieniła się ocena demokracji jako ustroju politycznego w społeczeństwie polskim w czasie kadencji sejmiku zakończonych w 2019 r. W swojej odpowiedzi powołaj się na odpowiednie dane statystyczne.

Tekst źródłowy do ćwiczeń 6 i 7.

« Marcin Antosiewicz

Złe czasy dla demokracji. Polska spada na koniec rankingu

W 26 z 41 krajów UE i OECD pogarsza się jakość demokracji, wynika z raportu Fundacji Bertelsmanna. Rządzący świadomie wzniecają społeczne konflikty zamiast szukać konsensusu, który długofalowo rozwiązałby problemy. W zestawieniu najbardziej rozwiniętych krajów świata największy spadek zanotowała Polska, która spadła o 29 pozycji, z 8. na 37. miejsce. (...)

Jest wiele czynników, które decydują o jakości demokracji. Jeden z ważniejszych to zdolność do dochodzenia do kompromisu, organizowania większości w społeczeństwie, która popiera rozwiązania proponowane przez rządzących. Według raportu Bertelsmanna standardy demokracji osłabiają się, bo rośnie polaryzacja, a to utrudnia przeprowadzanie reform. – Jeśli politycy chcieliby zrobić coś przeciwko ogólnej niechęci do polityki, to powinni zaoferować rozwiązania zorientowane na przyszłość i rozwiązanie społecznych problemów – uważa Aart De Geus, przewodniczący Fundacji Bertelsmanna.

Prawie we wszystkich badanych krajach zwiększyła się polaryzacja między »lewicą« a »prawicą«. Autorzy raportu krytykują rządzących, którzy społeczne konflikty powiększają zamiast je rozwiązywać. Z analizy wynika także, że rządy przy planowaniu długofalowych reform ograniczają liczbę podmiotów, z którymi konsultują zmiany. To dotyczy przede wszystkim USA, Turcji, Polski i Węgier, które w tej kategorii znacznie się pogorszyły w stosunku do raportów z 2011 i 2014 roku. Raport pokazuje, że rządzący działają w sposób świadomy – pomijają konsultacje społeczne i rozmowę z krytykami, żeby wykluczyć niektóre grupy społeczne. Pogorszyła się także komunikacja rządzących z rządzonymi. – W wielu krajach obserwujemy niekończącą się kampanię wyborczą. Rządy nie są w stanie w merytorycznych sprawach zbudować konsensusu. Konsekwencją jest brak możliwości przeforsowania jakościowych, długoterminowych reform – uważa dr Daniel Schraad-Tischler, jeden z autorów raportu.

/Źródło: Marcin Antosiewicz, *Złe czasy dla demokracji. Polska spada na koniec rankingu*, Newsweek.pl 09.10.2018 [dostęp z dn. 07.07.2019]./

Ćwiczenie 6

Wskaż przyczyny osłabiania się standardów demokracji, które dostrzegają autorzy raportu Fundacji Bertelsmanna.

☐ długotrwałe poszukiwanie konsensusu, który rozwiązałby problemy

☐ zadowalanie się kompromisowymi rozwiązaniami

☐ polaryzacja

☐ pomijanie konsultacji społecznych (wykluczanie niektórych grup społecznych)

☐ pogorszenie się komunikacji rządzących z rządzonymi (niekończąca się kampania wyborcza zamiast budowania konsensusu w kwestiach merytorycznych w odniesieniu do długoterminowych reform)

Ćwiczenie 7

Wyjaśnij, na czym polega proces polaryzacji społeczeństwa, o którym mowa w tekście źródłowym, i jakie mogą być jego konsekwencje.

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj zadanie.

((Amartya Sen

Demokracja i zagadka rozwoju

Demokracja często bywa postrzegana wyłącznie przez pryzmat urny wyborczej i rządów większości, ale szersze rozumienie demokracji jako obejmującej również debatę publiczną pozwala włączyć prawa mniejszości w zasadniczą strukturę tego ustroju. (...)

Konflikt między rządami większości i prawami mniejszości może się jednak pojawić, toteż ważnym elementem dobrze funkcjonującego systemu demokratycznego jest budowa klimatu tolerancyjnych wartości. (...) Tolerancyjne wartości powinni krzewić nie tylko politycy, ale również media, pomagając różnym wspólnotom lepiej się nawzajem zrozumieć. Sukces demokracji zależy nie tylko od struktury instytucjonalnej, ale także od rzeczywistych wzorów zachowań politycznych i społecznych.

Źródło: Amartya Sen, *Demokracja i zagadka rozwoju*, Dziennik.pl 07.06.2010, [dostęp z dn. 07.07.2019].

Wyjaśnij, jak rozumiesz dwa problemy związane z funkcjonowaniem demokracji, na które zwrócono uwagę w tekście. W jaki sposób mogą one stanowić zagrożenie dla systemu demokratycznego?

Postrzeganie demokracji przez pryzmat instytucjonalny (urny wyborczej).

Konflikt między rządami większości a prawami mniejszości.

Zapoznaj się z tekstami źródłowymi i wykonaj zadanie.

((Stanisław Sulkowski

Bliski Wschód między demokratyzacją a rewolucją

»New York Times« z 28 grudnia 1989 roku donosił, że pewien mieszkaniec Egiptu indagowany na temat przemian w Europie Wschodniej powiedział: »Nie ma teraz ucieczki przed demokracją«. Czyżby przewidywał on demokratyzację świata arabskiego na zasadzie efektu lawiny, o którym szeroko rozpisywał się teoretyk demokratyzacji Samuel P. Huntington?

(...) to, co obecnie obserwujemy to tylko jeden z etapów modelowej fali demokratyzacji polegający na tym, że w wyniku masowych spontanicznych protestów obalane są rządy autorytarne (...). W modelowym ujęciu fala demokratyzacji obejmuje jeszcze dwa etapy, a mianowicie: ustanowienie reżimu demokratycznego oraz jego konsolidację.

/Źródło: Stanisław Sulkowski, *Bliski Wschód między demokratyzacją a rewolucją*, oapuw.pl [online, dostęp z dn. 26.11.2019]./

((Adam Szymański

Od autorytaryzmu do demokracji – ewolucja reżimu politycznego Turcji

Po zakończeniu II wojny światowej rozpoczął się proces transformacji ustrojowej doprowadzający do stworzenia podstaw państwa demokratycznego w Turcji (...). Wybory parlamentarne przestały mieć charakter fasadowy wraz z upadkiem systemu jednopartyjnego, do czego przysłużył się prezydent Turcji (...) İsmet İnönü (...). Jeśli chodzi o respektowanie zasad demokracji oraz praw człowieka, wyróżniały się jednak przede wszystkim reformy z lat 2002-2004 mające na celu

spełnienie politycznych kryteriów członkostwa w Unii Europejskiej, tzw. kryteriów kopenhaskich. (...) [Obecnie] mamy do czynienia w Turcji z demokracją nieskonsolidowaną, a więc z takim systemem politycznym, w którym występują instytucje proceduralnej demokracji, ale brakuje rzeczywistego konsensu elit odnośnie demokratycznego porządku w polityce.

/Źródło: Adam Szymański, *Od autorytaryzmu do demokracji – ewolucja reżimu politycznego Turcji*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo Edukacyjne”, nr 2/2009./

Na podstawie tekstów źródłowych rozstrzygnij, czy w państwach arabskich i Turcji występuje ten sam etap demokratyzacji. Uzasadnij odpowiedź.

Dla nauczyciela

Autorka: Anna Rabięga

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Fale demokratyzacji

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja.

Uczeń:

13) charakteryzuje główne fazy kształtowania się demokracji i upowszechniania praw wyborczych.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- prezentuje wybrane współczesne wskaźniki demokratyzacji państw;
- charakteryzuje trzy fale demokratyzacji według Samuela Huntingtona;
- analizuje czynniki wpływające na umacnianie się demokracji.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rybi szkielet;
- dyskusja;
- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem osi czasu.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- smartfony uczniów z dostępem do internetu.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Przedstawienie tematu i celów zajęć.

2. Rybi szkielet. Pytanie problemowe: Co znaczy określenie „kryzys demokracji”?

Chętni/wybrani uczniowie podają propozycje okoliczności/kontekstów, w jakich spotkali się z tym określeniem. Wpisują je obok głównych „ości” rybiego szkieletu, a mniejsze ości wypełniają wyjaśnieniami/przejawami kryzysu demokracji.

3. Chętna/wybrana osoba podsumowuje powstałe zestawienie. Powinien zwrócić uwagę na wielowymiarowość pojęcia (m.in. wymiar historyczny, polityczny, społeczny). Jeśli wcześniej pojawił się problem z ustaleniem tych różnych kontekstów, nauczyciel zadaje pytania pomocnicze, np.:

- Jakie okoliczności w historii doprowadzały do pojawiania się niedemokratycznych systemów politycznych?
- Jakie znaczenie dla demokracji ma społeczeństwo obywatelskie?
- Jaką rolę w systemie demokratycznym odgrywają elity polityczne?

Faza realizacyjna

1. Praca z linią chronologiczną. Nauczyciel przydziela losowo każdemu element z osi czasu (np. zgodnie z numerami z dziennika). Uczniowie zapoznają się z materiałem, korzystając np. ze smartfonów. Mogą zadawać pytania, jeśli mają problem ze zrozumieniem czegoś.

2. Po upływie czasu wyznaczonego na przygotowanie się nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej kolejne pozycje osi czasu, a uczniowie opowiadają własnymi słowami pozostałym o zaprezentowanych wydarzeniach/postaciach/dokumentach. Podczas tworzenia opowieści klasa siedzi w kręgu. Każdy referujący, którego karta wyświetla się na tablicy, zajmuje miejsce obok swojego poprzednika, a jego dodatkowym zadaniem jest przedstawienie, w jaki sposób jego historia wiąże się z poprzednią (czy jest jej kontynuacją,

czy odwrotem od tego trendu). W ten sposób wypowiedzi uczniów układają się w spójną historię.

3. Dyskusja na temat czynników, które przyczyniają się do upowszechniania demokracji na świecie, a także tych, które osłabiają ten ustrój.

4. Jako podsumowanie dyskusji uczniowie wykonują ćwiczenia 3, 6 i 7.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel rysuje na tablicy trzy fale i prosi uczniów o podpowiedź, jakie wydarzenia powinien umieścić w ich części wznoszącej i opadającej (przejawy kryzysu demokracji), a także strzałkami zaznacza wydarzenia, które przyczyniły się do odwrótu od/powrotu do systemów demokratycznych na świecie.

2. Powrót do rybiego szkieletu z początku lekcji. Uczniowie wspólnie tworzą zestawienie działań, które można podjąć, by wzmacniać demokrację. W „głowie” ryby wpisują hasło „silna demokracja”. Zapisanie przy głównych „ościach” propozycji podmiotów, które mogą mieć wpływ na umacnianie demokracji (np. organy władzy, elity polityczne, organizacje pozarządowe, media). Mniejsze ości wypełniane są działaniami, jakie mogą być przez te podmioty podejmowane w celu umocnienia demokracji.

3. Nauczyciel prosi chętną/wybraną osobę o podsumowanie powstałego zestawienia. Uczniowie powinni zwrócić uwagę na konieczność współpracy wskazanych podmiotów.

Praca domowa:

1. Poszukaj dodatkowych informacji związanych z wybranym elementem osi czasu i napisz krótką wypowiedź na ten temat.

2. Rozważ, czy demokracja jest wartością uniwersalną, i scharakteryzuj – odwołując się do przykładów z ostatniego ćwierćwiecza – udane i nieudane próby wprowadzenia demokratycznego reżimu politycznego.

Materiały pomocnicze:

1. Samuel P. Huntington, *Trzecia fala demokratyzacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.

2. Seva Gunitsky, *Democratic Waves in Historical Perspective*, „Perspectives on Politics”, wrzesień 2018, t. 16, nr 3, str. 634–651.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Linie chronologiczne można wykorzystać również do ułożenia przez uczniów quizu do lekcji powtórzeniowej.

Środki dydaktyczne: prezentacja na Dysku Google ze wspólnym dostępem dla wszystkich uczniów lub inna forma umożliwiająca wspólne jednoczesne układanie testów online (np. quizizz.com).

Nauczyciel dzieli klasę na kilkusobowe zespoły i każdemu z nich przypisuje część kart z osi czasu. Zadaniem każdego zespołu jest przygotowanie przynajmniej jednego pytania każdego typu: pytanie jednokrotnego wyboru, pytanie wielokrotnego wyboru, pytanie prawda/fałsz.

Uczniowie dodają swoje pytania na wcześniej przygotowanej platformie. Po upływie czasu wyznaczonego na przygotowanie pytań klasa wspólnie rozwiązuje test.